

proti jutru, deževa mavra : mavra ob dežju. Jaz bi si dovolil, sem postaviti stolova noğa, t. j. noga na stolu, gabrova voda : voda izpod gabra. Na dalje tudi: mščev, majnikov mesec; tu stoji prilog, kakor v lat. genetivus explicativus, primeri arbor fici : figovo drevo, jednako orehovo drevo, bezgov grm, kumova trava. Sem spada tudi menda gornji slučaj Vodnikove ulice. Na dalje bi stavil tu sem: špehova salata : salata s špehom, križev pot : pot s križem itd.; zato menda tudi osebkov glagol. Tako tedaj menim, da je izraz pravilen. Vsakako pa je pretresovateljeva omejitev glede pomena naše priponke *-ov* preozka in neistinita, kakor svedoči cela vrsta primerov, ki ne spadajo pod prašanje čigav. Šuman.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

IV.

Politična in kulturna zgodovina štajerskih Slovencev.

Spisal in založil Ivan Lapajne, v Ljubljani natisnil R. Milic 1884, str. XVI + 310, cena vezanemu iztisu 1 gld. 20 kr.

Gosp. Ivan Lapajne je nedavno podal slovenskemu občinstvu zgodovinsko-znanstveno knjigo, da bi ž njo izpolnil zelo občutljivo praznoto v naši literaturi in ob jednem vzbudil zanimanje za domačo zgodovino med narodnimi učitelji, zlasti pa med slovensko mladino na štajerskih srednjih šolah. Vrhu tega je bila še pisateljeva želja, da bi ta knjiga „prodrila tudi v ljudske kroge“.

Pisatelja samega je plašilo njegovo podjetje in takoj s početka mora priznati, da „njegova knjiga nosi nekoliko po krivem naslov zgodovine štajerskih Slovencev, ker je prav za prav zgodovina skupne Štajerske s posebnim ozirom na slovenski Štajer“. Še bolj žalostna pa je njegova izpoved (na str. IX. in XVI.), „da štajerski Slovenci niti nimajo svoje posebne zgodovine, da oni niso bili nikdar samostalen narod, niso imeli nikoli svoje lastne države“.

Ta trditev ni povsem resnična, čeravno se opira na izrek občesposovanega in kompetentnega slovenskega zgodovinarja. Štajerski Slovenci so sicer že od davna samo del druge, neslovenske dežele, ali ohranili so vendar še do denšnjega dné najvažnejša znamenja svoje posebne individualnosti, t. j. svoj jezik, svoje običaje, svoj značaj in narodno svojo samozavest. Vse to jih je ločilo vsekdar od svojih nemških sosedov in vtisnilo jim pečat samostalne skupine.

Ta plemenska različica in individualna samostalnost štajerskih Slovencev se je izražala več ali menj vselej tudi v njih zunanem življenji,

v njih cerkvenih razmerah in v političnem razdeljenji. Da, celó politika se je ozerala vselej na posebno individualnost štajerskih Slovencev. To individualnost so spoštovali že prvi podjarmitelji Slovencev — Franki — in naredili iz južne Štajerske posebno marko (tako imenovano „južno marko Karantanije“), ki se je obdržala celó do l. 1149. kot samostalno upravljana pokrajina. Dve stoletji pozneje nahajamo zopet skoraj vso južno Štajersko v oblasti celjskih grofov, ki so skoraj neodvisno vladali po svojih zemljah kakor pravi deželni knezi. Pozneje, ko se je Štajerska delila na pet okrožij, bili sta med njimi dve čisto slovenski, t. j. mariborsko in celjsko. Takrat, kakor še dan danes je bila meja med slovenskimi in nemškimi Štajerci vrh Radla in ob Muri.

V cerkvenem obziru je pripadala vsa Štajerska na južni strani Drave od l. 811. pa do l. 1787. pod akvilejski patrijarhat, bila torej v tem zvezana z ostalimi slovenskimi deželami. In tudi sedaj so vsi štajerski Slovenci zjedinjeni v labodski škofiji. — Prav tako imajo štajerski Slovenci záse svojo okrožno sodišče v Celji. Uzrokov je torej dovolj, da nam ni potreba dvojiti, hočemo ali nečemo štajerskim Slovincem priznati njih posebno zgodovino.

Prehajaje sedaj na oceno gori imenovane knjige, poudarjati moram takoj, da je nje pisatelj sam najbolje čutil nepopolnost dela svojega. Opravičuje se s tem, da „ni zgodovinar niti po svojih študijah, niti po svojem poklicu in da tudi krajevnih razmer ne pozna“ (str. XII.). To potrdi vsak čitatelj, kdor prebere le nekaj strani „Zgodovine štajerskih Slovencev“. Uvidi takoj, da v ti knjigi ni sisteme in metode. Pisatelj bi bil veliko prej svoj smoter dosegel, da je čitatelju razkladal dogodke in odnošaje štajerske Slovenije po analitični, namestu po sintetični metodi, ker poslednja preveč utruja in ne prouzroči nikoli tako jasnih vtisov, kot prva. Z jedno besedo: knjiga ni dobro premišljena in v harmonično celoto združena, tako da bi vidljivi rezultati čitatelja prepričali in za stvar naudušili; pogreša se na nji zlasti jasnost historičnih dogodkov, pragmatična zveza in točnost pripovedovanja.

Ker je pisatelj svojo zgodovino „sestavil na podlagi raznih knjig“, zafo se ji krparija preveč pozna. Ne more se nikakor pohvaliti, da so kar cele strani iz drugih knjig in spisov prepisane ter neizpremenjeno pre-tiskane. Zlasti pa se mora g. pisatelju očitati, da je prepogostoma zajemal iz člankov političnih listov, ker to so vselej kalni viri. Graje vredno je tudi, da pisatelj večkrat vsporeja dve različni mnenji (seveda različnih zgodovinarjev), pretiska jedno za drugim, a ne odloči se za nobeno in ne pokaže svojemu čitatelju, kaj se njemu zdi pravo (n. pr. na str. 37., 43., 45.). Ravno tako mrgolí po ti zgodovini vse polno tistih

„menda“, ki nič ne povedó, a potrpežljivega bralca lahko tako ujeze, da nejevoljen knjigo potisne od sebe.

Ker je knjiga premalo premišljena in preveč „rahla“, zato opažamo v nji prav pogostoma, da naslovi poglavij in oddelkov več obečajo, nego podajajo. Pripeti se tudi pisatelju, da ne pripoveduje stvari o pravem času, ali na svojem mestu (str. 127 o patrijarhu Gottfriedu). Mnogo izrazov in razmer ne tolmači na tistem mestu, kjer govori prvokrat o njih, nego še le pozneje (n. pr. „Kruce“), in tako prouzročuje nepotrebno opetovanje, n. pr. str. 57. omeni še le, kje je bil grad Eppenstein, dasiravno je že na str. 54. govoril o posestvih Eppensteincev. Ponavlja se dalje o rojstvenem mestu sv. Hieronyma (str. 10. in 19.), o Sibirjaninu Janku (98 in 109), o „gajžlarjih“ (79 in 139), o Zajčkelostru (127), o latinski šoli v Rušah (148) itd.

Z jedne strani bi bila knjiga rada „popularna“ in torej nepreobširna; a z druge prinaša zopet nepotrebne „ekskurze“, (kakor na str. 113) in podrobnosti, n. pr. str. 11, o rimski hiši v Rečji, potem na str. 29., 32. in 53. Sploh bi bil moral g. pisatelj vse izpustiti, kar ni še določeno, ali menj gotovo. S tem bi bil veliko bolj ustregel čitateljem svojim in knjiga bi se bila bolj prikupila čitajočemu narodu.

Ocenjevatelj „Zgodovine štajerskih Slovencev“ se spotika najbolj ob tu naštete splošne nedostatnosti, ob to, da g. pisatelj opisane dogodke preveč naivno in zunanje presoja, ne da bi jih izkušal opravičiti v duhu in mišljenji tedanjih časov ali pa pretolmačiti po vplivu višjih, splošno delujočih idej. (Zakaj ni g. pisatelj ocenil protestantske dobe na Slovenskem po vrednosti in zasluženji, zakaj izraža malo ne na isti strani (XV.) protivna mnenja o nji, to bode vsak izobražen Slovenec lahko presodil).

Nasproti temu pa radi opraščamo g. pisatelju marsikateri manjši pogršek, ki se je tu pa tam priklatil v njegovo knjigo, kakor se to zgaja pri vseh enakih knjigah. Da te manje pomote vendar-le naštevam, prihaja od tod, ker je g. pisatelj sam izrazil željo, naj bi se mu „popravki“ pošiljali, da bode „pri mogočem drugem natisu tudi te popravke z vspehom porabil.“

Tako „strašansko“ miroljubni stari Slovenci vendar-le niso bili, kakor tolmači g. Lapajne na str. XIII., drugače ne bi bili plenili in ropali z Avari vred, premagovali in razdirali mesta ter celó Langobarde stoletja in stoletja strahovali. Tudi niso bili Slovenci nikoli tako potrpežljive ovčice, da bi bili prostovoljno prepuščali zemljišča svoja nemškim vitezom (str. XIV.) — Razmere med prvotnimi, nekeltskimi prebivalci slovenskih dežel in med nadošlimi, zmagajočimi Kelti niso dovolj pojasnjene. Tudi ni dopuščeno zamenjavati rimsko z etruščansko kulturo po naših deželah (str. 2). — Da bi bile Ture dobile ime od Tavriskov, to je samó nemško „slepilo“. — Na str. 4. bi bil moral g. pisatelj omeniti tudi predzgodovin-

skega pokopališča v Rušah (pr: Wurmbrand, Das Urnenfeld von Maria Rast, Braunschweig 1879). Tu bi bilo tudi zelo umestno malo obširneje izpregovoriti o mnogoštevilnih gomilah, ki se nahajajo skoraj po vsem dolnjem Štajerskem, zlasti pa v hočki fari (Müllner, Mittheilungen der Central-Commission 1878, pg. LXXXIII). — Mnenje, da so s početka vsi Slovani bivali ob Dunavu, a da so bili od Keltov nazaj za Karpatate potisnjeni (str. 5, 23.), to mnenje se oslanja na napačno tolmačenje Nestorjeve kronike, katero je zakrivil Šafařík. — Sv. Hieronym se ni porodil v Strigovi v Medjimurji (str. 10), nego v Strigonu (denašnji Stržanj) na meji med Dalmacijo in Panonijo. Zato so tudi vse posledice napačne, katere izvaja g. pisatelj iz tega krivega mnenja. — Candin (str. 18) je samó nemška spaka namesto Hajdine, (kjer so „hajdje“ = Rimljani prebivali). — Krščanstvo so med južno-štajerske Slovence razširili gotovo akvilejski duhovniki, ker je ta del naše domovine vedno spadal k akvilejski patrijarhovini. Čuden je izraz „selilni škof“ (str. 20) za „chorepiscopus“, ki je opravljal v obširni vladikovini vsa tista višepastirska opravila, pri katerih se ne zahteva škofovska jurisdikcija.

O prvotno slovenskih krajevnih imenih po srednjem in gorenjem Štajerskem bi se bilo dalo še več izbrati iz Kronesove knjige „Zur Geschichte der ältesten, insbesondere deutschen Ansiedelung des steierischen Oberlandes, Graz 1879.“ Iz te razprave bi se bil g. pisatelj prepričal, da ime denašnjega trga Aussee, prihaja res od slovenske besede „Jelša“ (str. 3).

O leži „dudlipinske županije“ ne more se nič več dvojiti (str. 41, 50, 289), ker je Felicetti to že davno določil. Pisatelj te ocene ni nikjer trdil, da je „Dudleipa“ vas blizu Radgone (str. 50), nego rekel je le, da je omenjena županija obsezala vso dolino, ki se odpira od Radgone na vzhodno in jugo-vzhodno stran. Ime samo je čisto slovansko, namreč *duliba*, *doliba* (s predloženim *d* pred *l* in izpremenjenim *i* v nemški *ei*) in pomenijo isto, kar nemški „Mulde, Muldenthal“. Po Hrvaškem in po Dalmaciji je omenjena beseda v navedenem pomenu čisto navadna in morala je nekedaj tudi Slovincem znana biti. Da, še celó na Češkem je ta beseda domača, ker najjužnejše okrožje češko imenovalo se je v srednjem veku: Tutliep, Tutleib(e), Dudleipa, torej malo ne popolnoma jednako, kakor radgonska županija.

Zitilinesfeld (str. 50) mora se vsakako primerjati s „cetinjsko polje“, katero se po jugoslovanskih deželah na mnogih mestih nahaja. Cetlinjanin je človek iz župe cetinjske in Ceklini (*t* se v našem jeziku rad izpreminja v *k*, primeri: „soldat“ in „soldak“, „Sotla“ in „Sokla“, „kiklja“ in nemški „Kittel“ i. t. d.) je črnogorsko pleme. Od kod to ime izvira, ne pravi veliki „Rječnik“ jugoslavenske akademije I. pg. 767 in 776.

Ob upravnih razmerah v srednjem veku bi bil moral g. pisatelj malo več izpregovoriti, nego ono, kar se nahaja na str. 51. in 59. njegove knjige. Napačna je trditev, da so kedaj „mejni grofi“ vladali nad vso Karantanijo. Tu g. pisatelj pozablja, da je bila Koroška vojvodina in da je ona imela izven pravih svojih mej na južni in vzhodni strani posebne, k nji pripadajoče marke. O teh markah pa g. pisatelj nima jasnega pojma in zato misli (na str. 52), da je doljenja marka obsežala le posestva grofa Viljelma in še le na str. 56. omenja, da se je doljenja marka razprostirala „skoro od Drave do Save“. Po cerkveni razdelitvi bi se dalo zares soditi, da je bila Drava meja med gorenjo in doljenjo karantansko marko, ali verjetno je, da je poslednja (vsaj iz početka) sezala še dalje proti severo-vzhodu, ker l. 970. se spominja „Markwardova marka“ ob dolenji Muri in Rabi (!), ter l. 980. „Rachwinova grofija ob Dravi“. Doljenja koroška marka je morala torej vsakako sezati tudi na severno stran Drave, najmenj do „Slovenskih goric“.

Še več, nego o deželni upravi, moralo bi se bilo povedati o „cerkvenih razmerah“, ker tisto, kar nam g. pisatelj na str. 60. in 61. podaja, je vendar-le premalo, ako se pomisli, kako zamotane so bile tudi cerkvene razmere v srednjem veku in ako se preudari, da na podlagi cerkvene razdelitve se morejo večkrat tudi politične razmere pojasniti.

G. pisatelj se je po pravici oziral zlasti na zgodovino celjskih grofov (str. 87—100). Vendar pogrešamo, da ni dovolj pojasnil, kakov velik vpliv so imeli ti grofje vsled svojih mnogobrojnih posestev in rodovinskih zvez z najodličnejšimi družinami tedanjega časa. Ne omenja se n. pr. (str. 93 in 94) da je bil celjski grof Hermann II. tudi z Goričani in z ogerskimi plemiči Gara v sorodstvu. In vendar sta ravno te dve zvezi zelo važni za slovensko (o priliki bojev za ortenburška posestva) in za ogersko zgodovino (Ogri so bili kralja Sigmunda celo zaprli, ali oslobodili so ga plemiči Gara). Sploh imajo Celjani svoje zasluge tudi za jedinstvo Slovencev, ker so oni politično vezali lep del tako zelo razkosanega naroda.

Razmerja med Celjani in cesarjem Friderikom III. g. pisatelj ni dobro pojasnil. Celjski grofje niso bili vazali Habsburžanov (izvzemši gledé nekaterih posestev), nego cesar Karol IV. je bil podelil celjskim grofom l. 1372. posebno okrožje imenovano „celjska grofija“. Še menj pa so mogli Celjani odvisni biti od Habsburžanov po l. 1436., ko so bili od cesarja Sigmunda v knežji stan povzdigneni in so si prisvojili mnogo posestev na Hrvaškem in v Slavoniji. Da se je omenjeno povzdignenje zgodilo proti volji Friderika III. ne odločuje nič, ker poslednji ni imel pravice protestovati. Neodvisnost Celjanov spričuje zlasti njih velika moč, katero tudi g. pisatelj omenja (str. 101), potem pa, da je isti cesar Friderik III. sklenil